

Wymagania edukacyjne z biologii – 3 klasa szkoły ponadpodstawowej, poziom podstawowy, od 1 września 2024 r.

Lp.	Temat	Wymagania edukacyjne
Rozdział 1. Genetyka molekularna		
1.	<b>Gen. Budowa i rola kwasów nukleinowych</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>gen, chromosom, chromatyna, nukleotyd, replikacja DNA</i></li> <li>• przedstawia budowę genu organizmu eukariotycznego</li> <li>• podaje funkcje DNA</li> <li>• przedstawia budowę chromosomu</li> <li>• charakteryzuje strukturę nukleotydu DNA i RNA</li> <li>• określa rolę DNA jako nośnika informacji genetycznej</li> <li>• wymienia rodzaje RNA</li> <li>• podaje rolę poszczególnych rodzajów RNA</li> <li>• opisuje strukturę przestrzenną cząsteczki DNA</li> <li>• wyjaśnia, na czym polega komplementarność zasad azotowych w cząsteczce DNA</li> <li>• określa sekwencję nukleotydów w jednej nici DNA na podstawie znanej sekwencji nukleotydów w drugiej nici</li> <li>• charakteryzuje strukturę RNA</li> <li>• przedstawia istotę procesu replikacji DNA</li> <li>• definiuje pojęcia: <i>ekson, intron</i></li> <li>• oblicza procentowy skład nukleotydów w danym fragmencie DNA, posługując się zasadą komplementarności</li> <li>• opisuje organizację materiału genetycznego w jądrze komórkowym</li> <li>• wykazuje znaczenie polimerazy DNA w procesie replikacji DNA</li> <li>• porównuje strukturę i funkcje DNA z budową i funkcjami RNA</li> <li>• wykorzystuje zasadę komplementarności do obliczania liczby poszczególnych rodzajów nukleotydów w cząsteczce DNA</li> <li>• omawia przebieg replikacji DNA</li> <li>• wskazuje różnice między genami ciągłymi a genami nieciągłymi</li> <li>• charakteryzuje etapy upakowania DNA w jądrze komórkowym</li> <li>• wykazuje związek między genami a cechami organizmu</li> <li>• wyjaśnia sposób łączenia się nukleotydów w pojedynczym łańcuchu DNA</li> <li>• wykazuje rolę replikacji w zachowaniu niezmienionej informacji genetycznej</li> <li>• uzasadnia konieczność zachodzenia replikacji DNA przed podziałem komórki</li> <li>• wykazuje znaczenie poprawności kopiowania DNA podczas replikacji DNA</li> </ul>
2.	<b>Kod genetyczny</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>kod genetyczny, kodon, nić matrycowa DNA, nić kodująca DNA</i></li> <li>• wymienia cechy kodu genetycznego</li> <li>• wyjaśnia znaczenie kodonu START i kodonu STOP</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• charakteryzuje cechy kodu genetycznego</li> <li>• analizuje tabelę kodu genetycznego</li> <li>• wskazuje na kod genetyczny jako sposób zapisu informacji genetycznej</li> <li>• wyjaśnia różnice między kodem genetycznym a informacją genetyczną</li> <li>• zapisuje sekwencję aminokwasów łańcucha polipeptydowego na podstawie sekwencji nukleotydów mRNA</li> <li>• wyjaśnia zasadę kodowania informacji genetycznej przez kolejne trójki nukleotydów DNA</li> <li>• na podstawie tabeli kodu genetycznego tworzy przykładowy fragment mRNA, który koduje przedstawiony łańcuch aminokwasów</li> <li>• korzystając z różnych źródeł wiedzy, charakteryzuje inne cechy kodu genetycznego niż te podane w podręczniku*</li> <li>• oblicza liczbę nukleotydów i kodonów kodujących określoną liczbę aminokwasów oraz liczbę aminokwasów kodowaną przez określoną liczbę nukleotydów i kodonów</li> </ul>
3.	<b>Ekspresja genów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>ekspresja genów, biosynteza białek, translacja, transkrypcja</i></li> <li>• wymienia etapy ekspresji genów</li> <li>• wskazuje miejsca zachodzenia transkrypcji i translacji w komórce</li> <li>• ilustruje schematycznie etapy odczytywania informacji genetycznej</li> <li>• omawia przebieg transkrypcji i translacji</li> <li>• wyjaśnia, jaką rolę odgrywa tRNA w procesie translacji</li> <li>• podaje znaczenie modyfikacji zachodzącej po transkrypcji</li> <li>• omawia rolę rybosomów w procesie translacji</li> <li>• określa rolę polimerazy RNA w procesie transkrypcji</li> <li>• wyjaśnia istotę modyfikacji potranskrypcyjnej</li> <li>• uzasadnia konieczność modyfikacji potranskrypcyjnej</li> <li>• wyjaśnia, dlaczego ekspresja genów w komórkach wątroby jest inna niż w komórkach szpiku kostnego</li> <li>• korzystając z różnych źródeł informacji, ustala, czy jest możliwy proces odwrotny do transkrypcji, oznaczający uzyskanie DNA na podstawie RNA</li> </ul>
<b>Rozdział 2. Genetyka klasyczna</b>		
4.	<b>I prawo Mendla. Krzyżówka testowa</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>allel, allel dominujący, allel recesywny, genotyp, fenotyp, homozygota, heterozygota, krzyżówka testowa</i></li> <li>• podaje treść I prawa Mendla</li> <li>• przedstawia sposób zapisu literowego alleli dominujących i recesywnych oraz genotypów homozygot (dominujących i recesywnych) oraz heterozygot</li> <li>• przedstawia za pomocą szachownicy Punnetta przebieg dziedziczenia określonej cechy zgodnie z I prawem Mendla</li> <li>• wymienia przykłady cech dominujących i recesywnych człowieka</li> <li>• przedstawia różnice między genotypem a fenotypem</li> <li>• analizuje krzyżówkę ilustrującą badania, na podstawie których Mendel sformułował I prawo</li> <li>• omawia znaczenia badań Mendla dla rozwoju genetyki</li> <li>• wyjaśnia, czym się różni homozygota od heterozygoty</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• wykonuje typowe krzyżówki genetyczne jednogenowe</li> <li>• określa prawdopodobieństwo wystąpienia danej cechy, wykonując krzyżówkę genetyczną</li> <li>• określa stosunek fenotypowy w pokoleniach potomnych</li> <li>• podaje rodzaje gamet wytwarzanych przez homozygoty i heterozygoty</li> <li>• rozwiązuje jednogenowe krzyżówki genetyczne</li> <li>• sprawdza za pomocą krzyżówki testowej, czy osobnik jest heterozygotą</li> <li>• rozpoznaje na schematach krzyżówek jednogenowych genotypy i określa fenotypy rodziców i pokolenia potomnego</li> <li>• przedstawia wyniki krzyżówek genetycznych</li> <li>• wyjaśnia, dlaczego gamety mają po jednym allelu danego genu, a zygota ma dwa allele tego genu</li> <li>• interpretuje wyniki krzyżówek genetycznych</li> <li>• analizuje wyniki nietypowych krzyżówek jednogenowych</li> <li>• wyjaśnia sposób wykonania i znaczenie krzyżówki testowej</li> </ul>
5.	<b>II prawo Mendla</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• podaje treść II prawa Mendla</li> <li>• wyjaśnia, na czym polega krzyżówka dwugenowa</li> <li>• analizuje krzyżówkę ilustrującą badania, na podstawie których Mendel sformułował II prawo</li> <li>• wykonuje krzyżówki testowe dwugenowe dotyczące różnych cech</li> <li>• na schematach krzyżówek dwugenowych rozpoznaje genotypy i określa fenotypy rodziców i pokolenia potomnego</li> <li>• interpretuje wyniki krzyżówek dwugenowych zgodnych z II prawem Mendla</li> <li>• analizuje wyniki krzyżówek dwugenowych</li> <li>• określa prawdopodobieństwo wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku dziedziczenia dwóch cech</li> <li>• wyjaśnia mechanizm dziedziczenia cech zgodnie z II prawem Mendla</li> <li>• określa sposób wykonania i znaczenie krzyżówki testowej dwugenowej</li> </ul>
6. 7.	<b>Inne sposoby dziedziczenia cech</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>allele wielokrotne, kodominacja</i></li> <li>• wskazuje różnice między dziedziczeniem cech w przypadku dominacji pełnej i dominacji niepełnej</li> <li>• omawia zjawisko kodominacji i dziedziczenia alleli wielokrotnych na podstawie analizy dziedziczenia grup krwi u ludzi w układzie ABO</li> <li>• wykonuje krzyżówki dotyczące dziedziczenia grup krwi</li> <li>• określa prawdopodobieństwo wystąpienia określonego fenotypu u potomstwa w wypadku dziedziczenia alleli wielokrotnych</li> <li>• określa prawdopodobieństwo wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku kodominacji</li> <li>• charakteryzuje relacje między allelami jednego genu oparte na dominacji niepełnej i kodominacji</li> <li>• interpretuje wyniki krzyżówek genetycznych dotyczących dominacji niepełnej, kodominacji i alleli wielokrotnych</li> <li>• podaje przykład cechy warunkowanej obecnością alleli wielokrotnych i wyjaśnia ten sposób dziedziczenia</li> <li>• rozwiązuje nietypowe krzyżówki genetyczne</li> <li>• wyjaśnia, na podstawie sposobu dziedziczenia wielogenowego dlaczego rodzice o średnim wzroście mogą mieć dwoje dzieci, z których jedno będzie bardzo wysokie, a drugie – bardzo niskie</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• wyjaśnia, na czym polega zjawisko plejotropii</li> <li>• interpretuje wyniki nietypowych krzyżówek dotyczących pełnej i niepełnej dominacji oraz alleli wielokrotnych</li> </ul>
8.	<b>Dziedziczenie płci. Cechy sprzężone z płcią</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>kariotyp, chromosomy płci, autosomy</i></li> <li>• opisuje kariotyp człowieka</li> <li>• wskazuje podobieństwa i różnice między kariotypem kobiety a kariotypem mężczyzny</li> <li>• określa płeć na podstawie analizy kariotypu</li> <li>• określa, czym są cechy sprzężone z płcią</li> <li>• wymienia przykłady cech sprzężonych z płcią</li> <li>• opisuje sposób determinacji płci u człowieka</li> <li>• określa prawdopodobieństwo urodzenia się chłopca i dziewczynki</li> <li>• określa prawdopodobieństwo wystąpienia choroby sprzężonej z płcią na przykładzie hemofilii i daltonizmu</li> <li>• wykazuje, za pomocą krzyżówki genetycznej, że prawdopodobieństwo urodzenia się dziecka płci męskiej i żeńskiej wynosi 50%</li> <li>• wyjaśnia, dlaczego daltonizm i hemofilia występują niemal wyłącznie u mężczyzn</li> <li>• wykonuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia cech sprzężonych z płcią</li> <li>• analizuje różne warianty dziedziczenia chorób sprzężonych z płcią</li> <li>• porównuje dziedziczenie cech sprzężonych z płcią z dziedziczeniem cech niesprzężonych z płcią</li> <li>• wyjaśnia znaczenie genu <i>SRY</i> w determinacji płci</li> <li>• uzasadnia, że dziedziczenie cech sprzężonych z płcią jest niezgodne z II prawem Mendla</li> </ul>
9.	<b>Zmienność organizmów. Mutacje</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>zmienność genetyczna, mutacja, rekombinacja</i></li> <li>• podaje rodzaje zmienności genetycznej</li> <li>• podaje przykłady czynników mutagennych</li> <li>• wymienia rodzaje mutacji genowych i chromosomowych</li> <li>• opisuje rodzaje zmienności genetycznej</li> <li>• podaje przykłady skutków działania wybranych czynników mutagennych</li> <li>• rozpoznaje na schematach różne rodzaje mutacji genowych i mutacji chromosomowych</li> <li>• podaje skutki mutacji genowych</li> <li>• określa przyczyny zmienności genetycznej</li> <li>• porównuje zmienność genetyczną rekombinacyjną ze zmiennością genetyczną mutacyjną</li> <li>• podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków mutacji</li> <li>• charakteryzuje rodzaje mutacji genowych i mutacji chromosomowych</li> <li>• wyjaśnia, na czym polega transformacja nowotworowa</li> <li>• określa, jakie zmiany w sekwencji aminokwasów może wywołać mutacja polegająca na zamianie jednego nukleotydu na inny</li> <li>• określa skutki mutacji genowych dla kodowa-nego przez dany gen łańcucha polipeptydowego</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• wykazuje związek pomiędzy narażeniem organizmu na działanie czynników mutagennych, a zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób nowotworowych</li> <li>• uzasadnia konieczność podjęcia działań zmniejszających ryzyko narażania się na czynniki mutagenne i podaje przykłady takich działań</li> <li>• wyjaśnia znaczenie mutacji w przebiegu ewolucji</li> </ul>
10.	<b>Choroby i zaburzenia genetyczne człowieka</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>choroba genetyczna, aberracje chromosomowe, rodowód genetyczny</i></li> <li>• wymienia przykłady chorób jednogenowych człowieka (daltonizm, hemofilia, mukowiscydoza, płasawica Huntingtona)</li> <li>• wymienia wybrane aberracje chromosomowe człowieka (zespół Downa)</li> <li>• wskazuje na podłoże genetyczne chorób jednogenowych oraz aberracji chromosomowych człowieka</li> <li>• klasyfikuje choroby genetyczne ze względu na ich przyczynę</li> <li>• wymienia nazwy oraz objawy chorób uwarunkowanych mutacjami jednogenowymi oraz aberracjami chromosomowymi</li> <li>• porównuje całkowitą liczbę chromosomów w kariotypie osób z różnymi aberracjami chromosomowymi</li> <li>• analizuje rodowody genetyczne dotyczące sposobu dziedziczenia wybranej cechy</li> <li>• analizuje rodowody genetyczne i na ich podstawie ustala sposób dziedziczenia danej cechy</li> <li>• opisuje choroby genetyczne, uwzględniając różne kryteria ich podziału</li> <li>• dzieli choroby jednogenowe na te, które są sprzężone z płcią, i te, które nie są sprzężone z płcią oraz w obrębie tych grup na te, które są uwarunkowane allelem recesywnym, i te, które są warunkowane allelem dominującym</li> <li>• na podstawie przykładowych rodowodów określa, czy wybrana cecha jest dziedziczona recesywnie czy dominująco</li> <li>• określa, na podstawie analizy rodowodu lub kariotypu, podłoże genetyczne chorób człowieka (mukowiscydoza, płasawica Huntingtona, hemofilia, daltonizm, zespół Downa)</li> <li>• wykazuje związek pomiędzy narażeniem organizmu na działanie czynników mutagennych a zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób genetycznych</li> <li>• wyjaśnia, na podstawie analizy rodowodu, podłoże genetyczne chorób człowieka</li> <li>• charakteryzuje zespół Downa jako aberracje chromosomowe autosomów</li> </ul>
11. 12.	<b>Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziałów „Genetyka molekularna” i „ Genetyka klasyczna”</b>	
<b>Rozdział 3. Biotechnologia</b>		
13.	<b>Biotechnologia tradycyjna</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcie <i>biotechnologia</i></li> <li>• rozróżnia biotechnologię tradycyjną i biotechnologię molekularną</li> <li>• wymienia przykłady produktów otrzymywanych metodami biotechnologii tradycyjnej</li> <li>• podaje przykłady wykorzystywania metod biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, rolnictwie, w oczyszczaniu ścieków i przemyśle spożywczym</li> <li>• wskazuje różnice między biotechnologią tradycyjną, a biotechnologią molekularną</li> <li>• przedstawia przykłady zastosowania fermentacji alkoholowej i fermentacji mleczanowej w przemyśle spożywczym</li> <li>• opisuje na wybranych przykładach zastosowania biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, rolnictwie, biodegradacji, oczyszczaniu ścieków i przemyśle spożywczym</li> <li>• wykazuje, że rozwój biotechnologii tradycyjnej przyczynił się do poprawy jakości życia człowieka</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• dowodzi, że biotechnologia tradycyjna przyczynia się do ochrony środowiska</li> <li>• dowodzi pozytywnego oraz negatywnego znaczenia zachodzenia fermentacji dla człowieka</li> <li>• na podstawie dostępnych źródeł informacji, wyjaśnia rolę fermentacji w innym rodzaju przemysłu niż przemysł spożywczy</li> </ul>
14.	<b>Podstawowe techniki inżynierii genetycznej</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcie <i>inżynieria genetyczna</i></li> <li>• wymienia nazwy technik inżynierii genetycznej: elektroforeza DNA, PCR</li> <li>• wyjaśnia, czym zajmuje się inżynieria genetyczna i w jaki sposób przyczynia się ona do rozwoju biotechnologii</li> <li>• przedstawia istotę technik stosowanych w inżynierii genetycznej (elektroforeza, PCR)</li> <li>• wskazuje zastosowanie technik inżynierii genetycznej w medycynie sądowej, kryminalistyce, diagnostyce chorób</li> <li>• podaje przykłady sytuacji, w których można wykorzystać profile genetyczne</li> <li>• opisuje na przykładach możliwe zastosowania metody PCR w kryminalistyce i medycynie sądowej</li> <li>• analizuje na podstawie schematów przebieg elektroforezy DNA, PCR</li> <li>• analizuje przykładowe schematy dotyczące wyników elektroforezy DNA i profili genetycznych, np. rozwiązując zadania dotyczące ustalenia ojcostwa</li> <li>• wykazuje znaczenie stosowania technik inżynierii genetycznej w diagnostyce i profilaktyce chorób</li> </ul>
15.	<b>Organizmy zmodyfikowane genetycznie</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>organizm zmodyfikowany genetycznie (GMO)</i>, <i>organizm transgeniczny</i></li> <li>• wymienia przykłady korzyści i zagrożeń wynikających ze stosowania GMO</li> <li>• charakteryzuje GMO i organizmy transgeniczne</li> <li>• przedstawia możliwe skutki stosowania GMO dla zdrowia człowieka, rolnictwa oraz bioróżnorodności</li> <li>• wskazuje różnice między GMO a organizmem transgenicznym</li> <li>• wskazuje cele tworzenia organizmów zmodyfikowanych genetycznie</li> <li>• ocenia rzetelność przekazu medialnego na temat GMO</li> <li>• przedstawia przykłady organizmów transgenicznych i zmodyfikowanych genetycznie, które wykorzystuje się w medycynie</li> <li>• charakteryzuje sposoby zapobiegania zagrożeniom związanym ze stosowaniem GMO</li> </ul>
16.	<b>Biotechnologia molekularna – szanse i zagrożenia</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• przedstawia ogólną zasadę działania terapii genowej</li> <li>• rozumie znaczenie pojęcia poradnictwo genowe</li> <li>• przedstawia sytuacje, w których zasadne jest korzystanie z poradnictwa genetycznego</li> <li>• wymienia korzyści i zagrożenia wynikające ze stosowania osiągnięć biotechnologii molekularnej</li> <li>• wyjaśnia znaczenie poradnictwa genetycznego w planowaniu rodziny i wczesnym leczeniu chorób genetycznych</li> <li>• omawia korzyści i zagrożenia wynikające ze stosowania terapii genowej</li> <li>• wykazuje celowość korzystania z poradnictwa genetycznego</li> <li>• dyskutuje o problemach społecznych i etycznych związanych z rozwojem inżynierii genetycznej i biotechnologii molekularnej</li> <li>• na podstawie dostępnych źródeł informacji wykazuje, że terapia genowa może mieć w niedalekiej przyszłości szerokie zastosowanie w medycynie</li> </ul>
17. 18.	<b>Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziału „Biotechnologia”</b>	
<b>Rozdział 4. Ewolucja organizmów</b>		

19.	<b>Źródła wiedzy o ewolucji</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>ewolucja biologiczna, narządy homologiczne, narządy analogiczne, drzewo filogenetyczne</i></li> <li>• wymienia bezpośrednie i pośrednie dowody ewolucji oraz podaje ich przykłady</li> <li>• wymienia przykłady atawizmów i narządów szczątkowych</li> <li>• definiuje pojęcia: <i>dywergencja, konwergencja</i></li> <li>• podaje przykłady dowodów ewolucji z zakresu embriologii, anatomii porównawczej, biogeografii i biochemii</li> <li>• wyjaśnia przyczyny podobieństw i różnic w budowie narządów homologicznych</li> <li>• podaje powody, dla których pewne grupy organizmów nazywa się żywymi skamieniałościami</li> <li>• wymienia przykłady dywergencji i konwergencji</li> <li>• wyjaśnia różnice między konwergencją a dywergencją</li> <li>• wyjaśnia różnice między cechami atawistycznymi a narządami szczątkowymi</li> <li>• rozpoznaje, na podstawie opisu, schematu, rysunku, konwergencję i dywergencję</li> <li>• wykazuje znaczenie badania skamieniałości, form pośrednich oraz organizmów należących do żywych skamieniałości w poznaniu przebiegu ewolucji</li> <li>• określa pokrewieństwo między organizmami na podstawie drzewa filogenetycznego</li> <li>• wyjaśnia, w jaki sposób wykształca się u bakterii antybiotykooporność</li> </ul>
20.	<b>Dobór naturalny – główny mechanizm ewolucji</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcie <i>dobór naturalny</i></li> <li>• porównuje dobór naturalny z doбором sztucznym</li> <li>• wymienia rodzaje doboru naturalnego</li> <li>• podaje znaczenie doboru naturalnego</li> <li>• przedstawia znaczenia zmienności genetycznej w procesie ewolucji</li> <li>• opisuje mechanizm działania doboru naturalnego</li> <li>• porównuje rodzaje doboru naturalnego (dobór stabilizujący, różnicujący, kierunkowy)</li> <li>• podaje przykłady dla danego rodzaju doboru naturalnego</li> <li>• charakteryzuje sposób i przewiduje efekty działania doboru stabilizującego, kierunkowego oraz różnicującego</li> <li>• opisuje zjawisko melanizmu przemysłowego</li> <li>• wykazuje, że dzięki doborowi naturalnemu organizmy zyskują nowe cechy adaptacyjne</li> <li>• wykazywanie znaczenia zmienności genetycznej w procesie ewolucji</li> <li>• wyjaśnia, jakie znaczenie dla działania doboru naturalnego ma zmienność genetyczna</li> <li>• przedstawia znaczenie doboru płciowego i doboru krewniaczego*</li> </ul>
21.	<b>Ewolucja na poziomie populacji. Specjacja</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>pula genowa, gatunek, specjacja</i></li> <li>• przedstawia mechanizm izolacji rozrodczej</li> <li>• przedstawia gatunek jako izolowaną pulę genową</li> <li>• wyjaśnia na przykładach, na czym polega specjacja</li> <li>• przedstawia zjawisko specjacji jako mechanizm powstawania gatunków</li> <li>• charakteryzuje rodzaje specjacji</li> <li>• wyjaśnia czym się różni pula genowa populacji od puli genowej gatunku</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• wykazuje znaczenie mechanizmów izolacji rozrodczej w procesie specjacji i podaje ich przykłady</li> </ul>
22.	<b>Antropogeneza</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcie: <i>antropogeneza</i>,</li> <li>• wymienia podobieństwa między człowiekiem a innymi naczelnymi</li> <li>• wymienia cechy odróżniające człowieka od małp człekokształtnych</li> <li>• określa stanowisko systematyczne człowieka</li> <li>• wymienia nazwy przedstawicieli człekokształtnych</li> <li>• na podstawie drzewa rodowego określa pokrewieństwo człowieka z innymi zwierzętami</li> <li>• wykazuje pokrewieństwo człowieka z innymi naczelnymi</li> <li>• analizuje różnorodne źródła informacji dotyczące ewolucji człowieka</li> </ul>
23.	<b>Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziału „Ewolucja organizmów”</b>	
<b>Rozdział 5. Ekologia i różnorodność biologiczna</b>		
24.	<b>Organizm w środowisku. Tolerancja ekologiczna</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>ekologia, środowisko, nisza ekologiczna, siedlisko</i></li> <li>• klasyfikuje czynniki środowiska na biotyczne i abiotyczne</li> <li>• wyjaśnia, czym jest tolerancja ekologiczna</li> <li>• podaje przykłady bioindykatorów i ich praktycznego zastosowania</li> <li>• wskazuje różnice między niszą ekologiczną a siedliskiem</li> <li>• wykazuje znaczenie organizmów o wąskim zakresie tolerancji ekologicznej w bioindykacji</li> <li>• wyjaśnia, dlaczego porosty wykorzystuje się do oceny stanu czystości powietrza</li> <li>• interpretuje wykres ilustrujący zakres tolerancji różnych gatunków na wybrany czynnik środowiska</li> <li>• uzasadnia, że istnieje związek między zakresem tolerancji organizmów a ich rozmieszczeniem na Ziemi</li> <li>• na podstawie dostępnych źródeł informacji porównuje siedliska oraz nisze ekologiczne wybranych gatunków organizmów</li> </ul>
25.	<b>Cechy populacji</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcie: <i>populacja</i></li> <li>• wymienia cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, struktura przestrzenna, struktura płciowa, struktura wiekowa)</li> <li>• wymienia czynniki wpływające na liczebność i zagęszczenie populacji</li> <li>• wymienia rodzaje populacji (ustabilizowana, rozwijająca się, wymierająca)</li> <li>• dokonuje obserwacji cech populacji wybranego gatunku</li> <li>• charakteryzuje rodzaje rozmieszczenia populacji i podaje przykłady gatunków, które reprezentują każdy z rodzajów rozmieszczenia</li> <li>• analizuje piramidy struktury wiekowej i struktury płciowej populacji</li> <li>• określa wpływ wybranych czynników na liczebność i rozrodczość populacji</li> <li>• charakteryzuje niezależne od zagęszczenia czynniki ograniczające liczebność populacji</li> <li>• charakteryzuje niezależne od zagęszczenia czynniki ograniczające liczebność populacji</li> <li>• planuje i przeprowadza obserwację wybranych cech (liczebność, zagęszczenie) populacji wybranego gatunku (np. mniszka lekarskiego) oraz jej struktury przestrzennej, np. na trawniku lub w parku</li> </ul>
26.	<b>Rodzaje oddziaływań między organizmami</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• klasyfikuje zależności między organizmami na antagonistyczne i nieantagonistyczne oraz podaje ich przykłady</li> <li>• porównuje mutualizm obligatoryjny z mutualizmem fakultatywnym</li> <li>• przedstawia obronne adaptacje ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów oraz zjadanych roślin</li> </ul>

		<ul style="list-style-type: none"> <li>• przedstawia adaptacje drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu</li> <li>• na podstawie schematu przedstawia zmiany liczebności w populacji w układzie zjadający i zjadany</li> <li>• wyjaśnia zjawisko konkurencji międzygatunkowej i konkurencji wewnątrzgatunkowej</li> <li>• porównuje drapieżnictwo, pasożytnictwo i roślinożerność</li> <li>• wyjaśnia, jakie znaczenie dla funkcjonowania ekosystemu mają pasożyty, drapieżniki i roślinożercy</li> <li>• analizuje cykliczne zmiany liczebności populacji w układzie zjadający–zjadany</li> <li>• wyjaśnia, jakie znaczenie ma mikoryza (współżycie roślin z grzybami) dla upraw leśnych</li> <li>• wyjaśnia przyczyny i skutki konkurencji międzygatunkowej i konkurencji wewnątrzgatunkowej</li> </ul>
27.	<b>Funkcjonowanie ekosystemu</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>biotop, biocenoza, ekosystem</i></li> <li>• klasyfikuje rodzaje ekosystemów (ekosystemy naturalne, półnaturalne, sztuczne)</li> <li>• przedstawia zależności pokarmowe w biocenozie w postaci łańcucha pokarmowego</li> <li>• nazywa poziomy troficzne w łańcuchu pokarmowym i sieci pokarmowej</li> <li>• konstruuje proste łańcuchy troficzne i sieci pokarmowe</li> <li>• wyjaśnia zjawisko krążenia materii i przepływu energii w ekosystemie</li> <li>• tworzy łańcuchy pokarmowe dowolnego ekosystemu</li> <li>• określa zależności pokarmowe i poziomy troficzne w ekosystemie na podstawie fragmentów sieci pokarmowych</li> <li>• wyjaśnia, dlaczego materia krąży w ekosystemie, a energia przez niego przepływa</li> <li>• uzasadnia, która biocenoza będzie bardziej stabilna – uboga w gatunki czy różnorodna</li> <li>• uzasadnia, że obecność w środowisku substancji toksycznych może spowodować ich kumulowanie w organizmach</li> </ul>
28.	<b>Czym jest różnorodność biologiczna?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>różnorodność biologiczna, biom, biosfera</i></li> <li>• wymienia typy różnorodności biologicznej (gatunkowa, genetyczna, ekosystemowa)</li> <li>• charakteryzuje typy różnorodności biologicznej</li> <li>• wymienia główne czynniki geograficzne kształtujące różnorodność gatunkową i ekosystemową Ziemi</li> <li>• wymienia typy działań człowieka, które w największym stopniu mogą wpływać na bioróżnorodność</li> <li>• charakteryzuje wybrane biomy</li> <li>• na podstawie wykresu obrazującego liczbę mieszkańców w ostatnich stuleciu podaje prognozę zmiany liczby mieszkańców i jej prawdopodobne konsekwencje dla bioróżnorodności</li> <li>• na podstawie wykresu obrazującego liczbę mieszkańców w ostatnich stuleciu podaje prognozę zmiany liczby mieszkańców i jej prawdopodobne konsekwencje dla bioróżnorodności</li> <li>• ocenia, które działania człowieka są największymi zagrożeniami dla bioróżnorodności</li> <li>• wykazuje związek pomiędzy rozmieszczeniem biomów a warunkami klimatycznymi na kuli ziemskiej</li> <li>• wykazuje, że działalność człowieka może być największym zagrożeniem dla bioróżnorodności</li> </ul>

29.	<b>Ochrona różnorodności biologicznej</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• definiuje pojęcia: <i>restytucja, reintrodukcja, zrównoważony rozwój</i></li> <li>• wymienia formy ochrony przyrody</li> <li>• przedstawia formy ochrony indywidualnej</li> <li>• wymienia formy współpracy międzynarodowej prowadzonej w celu ochrony różnorodności biologicznej</li>   <li>• podaje przykłady restytuowanych gatunków</li> <li>• przedstawia istotę zrównoważonego rozwoju</li> <li>• wskazuje różnice między czynną a bierną ochroną przyrody</li> <li>• uzasadnia konieczność zachowania tradycyjnych odmian roślin oraz tradycyjnych ras zwierząt dla zachowania różnorodności genetycznej</li> <li>• opisuje międzynarodowe formy współpracy podejmowane w celu ochrony różnorodności biologicznej (CITES, Konwencja o Różnorodności Biologicznej, Agenda 21)</li> <li>• wyjaśnia znaczenie restytucji i reintrodukcji gatunków dla zachowania różnorodności biologicznej</li> <li>• podaje przykłady działań, które można podjąć w życiu codziennym w celu ochrony przyrody i bioróżnorodności i uzasadnia swój wybór</li> <li>• uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej w celu ochrony różnorodności biologicznej</li> <li>• na podstawie dostępnych źródeł informacji opisuje walory przyrodnicze wybranego parku narodowego i rezerwatu przyrody</li> </ul>
30.	<b>Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziału „Ekologia i różnorodność biologiczna”</b>	

**Formy sprawdzania wiedzy i umiejętności ucznia podlegające ocenie wraz z przyporządkowanymi wagami:**

- Prace klasowe (waga 4) - konieczność napisania wszystkich prac klasowych
- Sprawdziany (waga 3)
- Kartkówki (waga 1-2)
- Odpowiedzi ustne (waga 2)
- Praca na lekcji, systematyczność (waga 1 -2)
- Prace domowe (waga 1)
- Prace dodatkowe (waga 2-4)

**Stopień opanowania wymagań edukacyjnych, w pracach pisemnych (kartkówki, sprawdziany, prace klasowe, prace dodatkowe), będzie ustalany na podstawie przedziałów procentowych:**

0% - 34% - niedostateczny

35% - 49% - dopuszczający

50% - 69% - dostateczny

70% - 88% - dobry

89%- 97% - bardzo dobry

98% - 100% – celujący

Wymagania napisane w oparciu o materiały wydawnictwa Nowej Ery, autorstwa Małgorzaty Miękus